

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2010

GAUTENG

MADUO: 120

NAKO: 2½ diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 12.

DITAELO

1. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le NNE:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(60)
KAROLO YA D:	Dikwalo	(20)

2. Buisa ditaelo tsotlhe ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa.
5. Kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
6. Kwala dipalo tsa dikarabo jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Gantsi batho, bogolo jang bašwa, ba kgatlhegela go fokotsa mebele ya bona. Ba simolole go nna le bolwetse jwa go rata go fokotsa mmele. Fa motho a na le bolwetse jo, ga a kgatlhegele go ja gotlhelele. O leka go iphokotsa mmele ka go itlhatsisa, a nwe melemo e e tlhatswang mala, e bile a itshidile mmele phetelela. Batho ba go nna le bolwetse jwa mofuta o, ga ba ipone sentle, ba sirilwe ke go batla go iphokotsa mebele ntswa motho wa teng a ntse a le mosesane jaaka temeteme lotlhaka lwa thite.

Go fokotsa mmele go kotsi thata. Mmele o o timiwang dijo, o simolola go onala mesifa. Se, se dira gore pelo ya gago e palelwe ke go rutha sentle. Makgarebe le basadi ba go tshwarwa ke bolwetse jo gantsi ba palelwa ke go ya ngwedding. Jo bongwe ke jwa go fokotsa mmele o ja thata, le jone ke bolwetse jo bo tlholwang ke go iphokotsa mmele. Motho wa bolwetse jo, o ja dijo di le dintsi thata ka nako, go tlogeng foo, a ye go itlhatsisa le go itlhatswa mala. Tiragalo e, e koafatsa mmele.

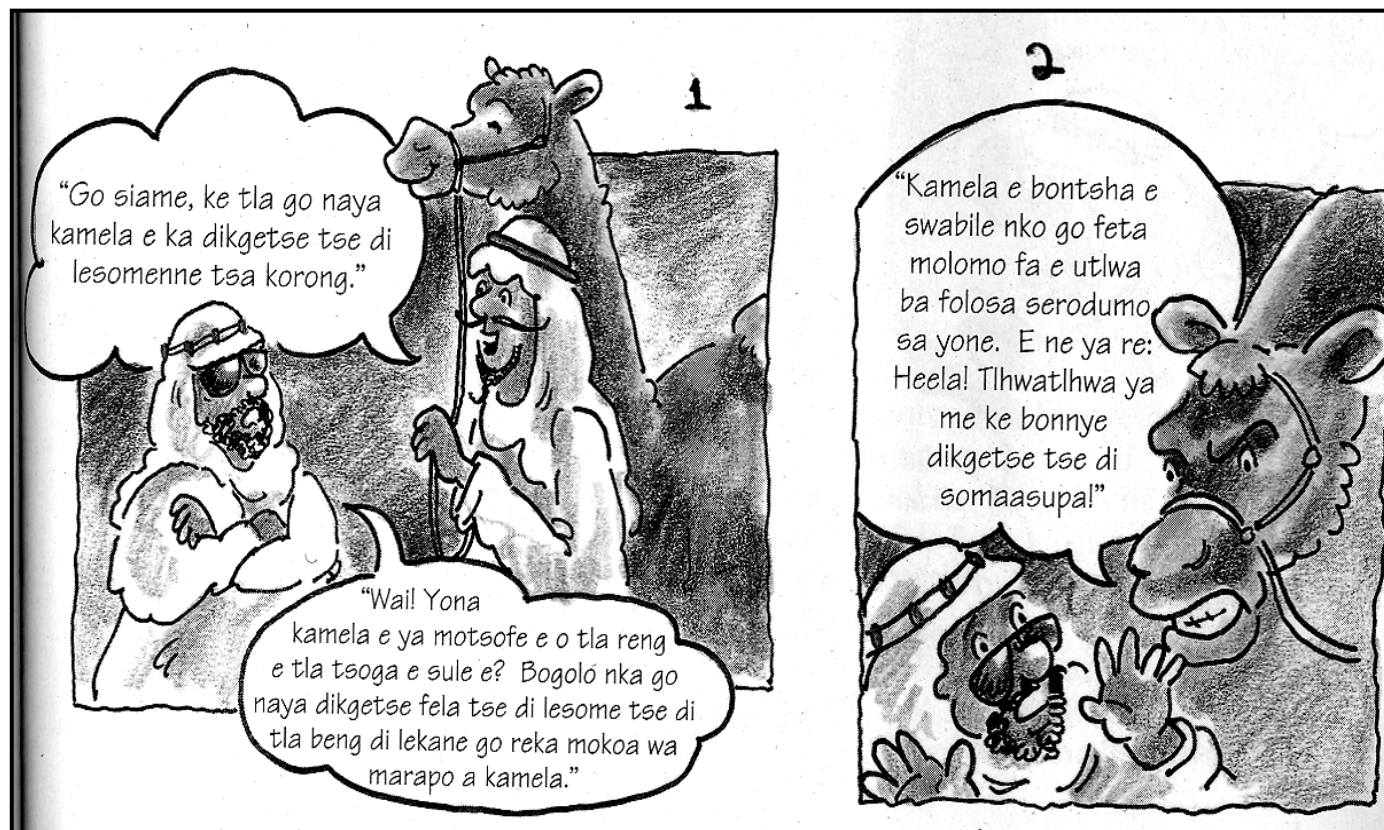
Malwetse a mabedi a, '*Anorexia* le '*Bulemia*' ga a koafatse mmele fela, '*Anorexia*' e golaganngwa le maikutlo a a tlhakatlhakaneng mme se se kgome botho jwa motho. Bašwa ba ba nang le bolwetse jo, gantsi ba akanya gore ba bantle. Bolwetse jo, ga se gantsi bo tlasela basimane kgotsa bona banna, bo bonala thata mo makgarebeng a a ikakanyetsang gore bone ba bantle go gaisa batho botlhe. Se se kaya go inyatsa mo bothong jwa bone.

Malwetse a mabedi a, a batla kalafo e e tseneletseng. Fa e le gore o akanya gore mongwe kgotsa yona tsala ya gago e na le bolwetse jo, mo batlele thuso ka potlako. O ka boloka botshelo jwa gagwe.

[Setswana sa tlhago: FM Sepato le ba bangwe]

- 1.1.1 Naya mekgwa e le MEBEDI e bašwa ba e dirisang go fokotsa mmele. (4)
- 1.1.2 Kwala dikotsi di le PEDI tse di diregang fa o fokotsa mmele. (4)
- 1.1.3 Bolwetse jwa *Anorexia*, bo golaganngwa le eng? Tlhopha karabo e e nepagetseng. (2)
- A Maikutlo a a tlhakatlhakaneng.
- B Bolwetse jwa go fokotsa mmele o ja thata.
- C Bolwetse jwa mafatlha.
- 1.1.4 Ke bomang gantsi ba ba sa tlaselweng ke bolwetse jo? (1)
- 1.1.5 Fa ka phoso o ka iphitlhela o na le bolwetse jo, o ka dira eng? (2)
- 1.1.6 A motho o tshwanetse go belaela dipopego tsa gagwe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Fofelang Godimo: NP Senne le ba bangwe]

- 1.2.1 Go buiwa ka eng mo khathunong e e fa godimo? (1)
- 1.2.2 Sefatlhego sa kamela se lebega se ntse jang mo setshwantshong sa 1? (2)
- 1.2.3 Megala e e tshotsweng ke mong wa kamela e dirisetswa go dira eng? (2)
- 1.2.4 Mafoko a a buiwang ke moreki a supa eng? (2)
- 1.2.5 Kamela e utlwisitswe ke eng botlhoko mo setshwantshong sa 2? (2)
- 1.2.6 Ke dikarolo dife tsa mmele tse di supang gore moreki ga a dumelane le se kamela e se buang mo setshwantshong sa 2? (2)
- 1.2.7 Sefatlhego sa kamela se ntse jang morago ga karabo ya moreki? (2)
- 1.2.8 Kamela yona ya re e bitsa dikgetse di le kae? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, morago o e sosobanye ka dintlha di le supa ka mafoko a gago mme bokao bo se fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a a ka nnang 50 – 60.

Mosimane wa ga Oageng, Bogosiboile o ne a le matlhagatlhaga. Matlhagatlhaga a gagwe a ne a bonwa ke morutabana le morutwana mongwe le mongwe mo sekolong. Mosimane yo, a tsena sengwe sa dikolo tsa mo tikologong ya Tlhabane. Leina le senya motse, ke tloga ke iphitlhela ke le fa morago ga lepokoso go ntse go twe "Emisa menwana ya seatla sa gago sa moja, mme o tsholetse menwana e mebedi kwa godimo! Bua gore se o tla se buang e tla nna nnete fela."

Segatlhamelamasisi sa ga Oageng se simolotse go ithuta mo sekolong se, se le mo mophatong wa ntlha. Ke bua jaana a le mo mophatong wa botlhano. Sekolo sa motlhokaina o ne a se direla ka pelo e e bulegileng. A abetswe ka fa mabelong a sekgala se sekhutshwane. E ne e re a le mo patlelong ya tshiano o ne a leba basianimmogo gangwe fela.

Fa molaodi wa mabelo a re "tlhomang ka mangole fa fatshe!" Mofufutso wa gagwe o simolole go elela go simologa kwa mokwatleng. Fa go twe "Ipaakanyeng!" Mmele wa gagwe o tsetsepele fa fatshe. O fitlhele mmele wa gagwe o gagametse jaaka terata e sa tswa go gogwa ke senatla sa monna ka motšhini. Fa phala e e bolelang gore ba tloge e lela, o ne a betsega jaaka kolo ya sethunya. Fa morago ga gagwe go thunye lorole. Go makgetlo a le mantsinyana a thula mogala ka mafatlha. A tsholetsa leina la sekolo sa gagwe.

[Molaetsa: SS Mokua]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

"Heela, mosadi ke wena, ga o bolo go njela dinama?" ga bua Irene a fegelwa. Ya re a sa ntse a bua, Mookodi a re o mmetsa mo molaleng ka kgamele. A e thiba ka mabogo, Irene, a mo thula, a mo latlha le lefatshe. Ga nka seodiela se se matsenekelo a ga totompela. Boidiidi jo bo neng bo feta, bo kgabola noka, jwa leba setshwantsho se se sa duelelweng ka madi. A gana go bona batho ba ba atamela, Irene. A mo kgama ka mabogo. Mookodi a tshwanelwa ke go ikuela mokgosi.

"Ijoo, thusang, motho o a mpolaya! Ijoo, thusang!"

Ya re a mo lesa a wela mo metsing a a neng a tlhatswa ka one. A segwa ke bata. Fa a leba madi mo seatleng, Mookodi a ja magala jaaka tshwene e motilwe ka madi mo maragong. "Mosadi ke wena," a bua a goletsa mose, "ga o bolo go ja dinama tsa gago o di ntima: ke tla di go beletsa."

"Ga o ka ke, selo ke wena, o ditatswa!" ga bua Irene a ipaakanya. "A o ke o leke fela, selo ke wena, o ditshubaba mo tlhogong! O di fitlha ka go loga!" a bua jalo a sela letlapa, morwadia Senthumoleng, a feditse mogopolo. A mmetsa ka letlapa mo tlhogong, madi a phophoma jaaka mekariege ya metsi a motswedi.

Fa ba ntse ba kgakgauthana jaana ba ne ba ntse ba lebilwe ke Kedibetswe a le mo koloing gaufi le legae la gagwe. O ne a tswa kwa go molaodi ka nako ya bobedi go nyala kgarebe yoo-Kefano.

Jaaka gale, noka e ne e tlhatsa metsi. Serepa sa tla se kgokologa le metsi. Ba se ka ba se bona.

[Mathaithai: Cedric LS Thobega]

- 3.1 Dirisa lefoko 'madi' gabedi mo dipolelong go bontsha bokao jo bo farologaneng. (4)
- 3.2 Naya mofuta wa sekapuo se se dirisitsweng mo dipolelong tse di latelang. Tlhopha karabo e e nepagetseng go tswa mo masakaneng.
 - 3.2.1 O ditshubaba mo tlhogong. (phefotso, pheteletso, tshotlo) (2)
 - 3.2.2 Madi a phophoma jaaka mekariege ya metsi. (tshwantshano, tshwantshiso, pheteletso) (2)
- 3.3 Tlhopha karabo e e nepagetseng.

Fa o bitsa batho wa re ... (Heelang!, Ijoo!, Kiep! Kiep!) (2)
- 3.4 Fetolela polelo e e latelang mo tumelong.

Ba se ka ba se bona. (2)

- 3.5 Lekaelagongwe la lefoko "letlapa" ke "lentswe". Kwala makaelagongwe a mafoko a a latelang.
- 3.5.1 Mabogo (2)
- 3.5.2 Koloji (2)
- 3.6 Dirisa letlhalosi "gaufi" mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.7 Bongtona jwa lefoko "mosetsana" ke "mosimane" naya bongtona jwa mafoko a a latelang.
- 3.7.1 Mosadi (1)
- 3.7.2 Lekgarebe (1)
- [20]**

POTSO 4

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Nkele Monare le mmaagwe ba ne ba nna mo foleteng e e neng e bapile le mabenkele. Rraagwe Nkele o tlhokafetse a sa boloka madi ape a balelapa la gagwe ba neng ba ka iphedisa ka ona. Ke ka moo Nkele le mmaagwe ba neng ba tshwanelwa ke go tswa mo ntlong e e manobonobo e ba neng ba nna mo go yona, mme ba ya go nna kwa foleteng ka gonne rente ya kwa foleteng e ne e le kwa tlase.

Folete e ba neng ba nna mo go yona e ne e le lerope le le neng le emetswe go thujwa. Folete e ne e le e nnye thata ke ka moo Nkele le mmaagwe ba neng ba dirisa lebokoswana le le fa thoko ga ntlo jaaka ntlwana ya boapelo.

E ne e le malatsi a boikhutso mme Nkele o ne a sa itse se o ka se dirang. Mmaagwe o ne a le kwa tirong, a dira kwa lelapeng la ga mma Cradford yo o neng a dirisa setiloteti ka e ne e le segole, mme mmaagwe Nkele o ne a tlhokomela mosadimogolo mma Cradford go tloga mo mosong fa balelapa ba ya ditirong.

Mma Cradford o ne nna mo ntlong e kgolo thata mme e bile a sa beye bana sebete. MmaNkele o ne a tlhola a bolelela Nkele gore a se ke a tsoga a tlile kwa a dirang teng fa go sa tlhokege. Nkele o ne a jewa ke bodutu thata mme a tloga a ya kwa letlhabaphefong go bogela batho ba ba neng ba feta ka tsela. Fa a ntse a lebile ka letlhabaphefo, a bona baopedi ba le babedi ba tshameka le tshwene ya bona. Nkele o ne a itse gore leina la moopedi yo mongwe ke Georgio mme yo mongwe yo o neng a tshameka vayolini leina la gagwe e ne e le Freddy. Leina la tshwene lona e ne e le Apie.

"Nnyaya tlhe monna Apie, jaanong o bo o simolotse go seleka" ba ne ba bua jaana gangwe le gape fa Apie a dira se se tswileng mo tseleng. Ka gale ba ne ba mmofelela ka thapo mo lebanteng la ga Freddy, fela thapo e ne e le telele go letla tshwene go tloatlola le go dira mathaithai a e tlwaelegileng ka ona. Tshwene e ne e kgona go tlolela gaufi le mmila e tshotse kuane ya Freddy gore bafeti ka tsela ba latlhele madi mo go yona.

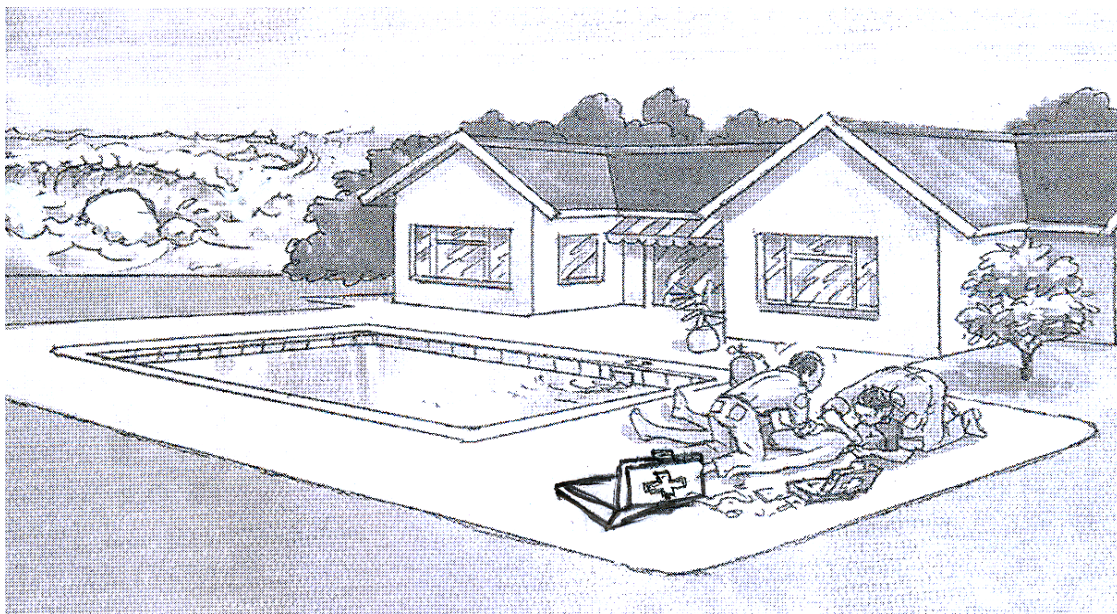
[Monate wa Setswana: DS Matjila le ba bangwe]

- 4.1 Kwala bonnye jwa mafoko a a latelang.
- 4.1.1 Tshwene (1)
- 4.1.2 Madi (1)
- 4.2 Kwala bontsi jwa maina a a latelang.
- 4.2.1 Sebetse (1)
- 4.2.2 Ntlo (1)
- 4.3 Dirisa maemedi a a ntshofaditsweng mo dipolelong tsa gago.
- 4.3.1 Ba tshameka le tshwene ya **bona**. (2)
- 4.3.2 Ba tswa mo ntlong e ba neng ba nna mo go **yona**. (2)
- 4.4 Kopanya dipolelo tse di latelang ka makopanyi a a mo masakaneng.
- 4.4.1 O ja thata. Ga a kgore. (mme) (2)
- 4.4.2 O kopa madi. A batla go ya sekolong. (gonne) (2)
- 4.5 Dirisa malatodi a mafoko a a thaletsweng mo dipolelong tsa gago.
- 4.5.1 Foletse e ne e le nnye thata. (2)
- 4.5.2 Thapo e ne e le telele go letla tshwene go tlolatlola. (2)
- 4.6 Fetolela polelo e e latelang mo tumelong.
- Nkele o ne a sa itse se a ka se dirang. (2)
- 4.7 Dirisa lerui "la gagwe" mo polelong ya gago. (2)
- [20]**

POTSO 5

Leba setshwantsho se se latelang, mme o arabe dipotso.

ITLHOKOMELE! METSI A KOTSI!

[Setswana sa tlhago: FM Sepato le ba bangwe]

- 5.1 Ke ka ntlha ya eng fa ditlhaka "Itlhokomele! Metsi a kotsi!" di kwadilwe ka bontsho jo bo tseneletseng? (2)
 - 5.2 Go ya ka wena, a lefelobothumelo (pool) le, le sireletsegile? (1)
 - 5.3 Tlhalosa gore letshwao le le tlhagelelang mo kheising le kaya eng. (2)
 - 5.4 Ke eng se se dirang gore motho yo, a newe thuso ya potlako? (2)
 - 5.5 Go bonala batho ba le bakae mo setshwantshong se? (1)
 - 5.6 Naya mosola o le MONGWE wa go thuma. (2)
- [10]**

POTSO 6

Siamisa temana e e latelang ka go tsenya matshwao a puiso, ditlhakakgolo le go baakanya mopeleto o o fosagetseng.

botsala jo bongwe bo tlohlwa ke kutlwelo botlhoko. o fihlele mongwe a na le botata jo bo tshwanang le jwa gago. mongwe a na le dikgwetlho tsa gagwe tsa botshelo di tshwana fela le tsa gago. Gongwe tsala ya gago e kanna mongwe e le mosupatsela wa gago gotsa a go gopotsa morutabana wa gago yo o mo tlotlang thata

[Setswana sa tlhago: FM Sepato le ba bangwe]

[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D: DIKWALO**Araba POTSO 7 Kgotsa POTSO 8.****POTSO 7: *MMUALEBE* – RM Malope**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Morongwe a utlwa ditsebe tsa gagwe di lela ditshipi. Tlhang e kete mogokgo o leka go goga letlhaku? Fa go sa nna jalo, a go raya gore mogokgo ga a tloganyane tlalelo le bothata jo ke leng go jona? Motho wa mosadi, ke ise ke ko ke dire mo botshelong jotlhe jwa me, ke tla bona ke dirile eng tota? Fa nka bo nkile ka dira, nka bo ke ne ka patetsa sengwenyana gongwe, se nka bong ke ithologa mokgosi ka sona puso e sa ntse e dikadika.

Totatota monna yo wa mogokgo o raya eng fa a re motho a beye pelo? A dikgwedi di le tharo ke ntse ke e beile, a ga di a lekana? Motho a ka bo a lebala kwa a beileng pelo gona. O bua ka ga maduo a bana, ka ga dikwalo tse di tshwanetseng go tshwaiwa le ka maeto a bana a a sa feleng. Nna ke a dira mme ke tsamaya fela. Ke setse ke tlhoka le mafura a a tlolwang le sesepa sa go tlhatswa maratha a ke sa leng ke boa ka ona kwa sekolong. Mme gona ke a dira, ke thapilwe jaaka ba bangwe botlhe ... Ga twe le nna, jaaka ba bangwe botlhe, ke bontshe matlhagatlhaga, boikarabelo le bopelotelele mo baneng ... le seriti mo go bona.

- 7.1 Ke maikutlo afe a a senolwang ke Morongwa mo khutshweng e? (2)
- 7.2 Ke bothata bofe jo Morongwe a neng a itemogela bona? (2)
- 7.3 Ke mang yo o neng a rwele maikarabelo a bothata jwa ga Morongwa? (2)
- 7.4 Ke ka ntlha ya eng fa o re moanelwa yo o mo kaileng mo go 7.3 o rwele maikarabelo? (2)

Araba DIPOTSO TSA 7.5 – 7.9 ka go kwala karabo e e nepagetseng fela.

- 7.5 Morongwa o ne a dirile dithuto tse di latelang:
- A BSc – UED
B BSc – STD
C PTC (2)
- 7.6 Monna yo o neng a thusa go rarabolola bothata jwa ga Morongwa ke:
- A Mathibe
B Modisaotsile
C Tlhagale (2)

7.7 Motlatsamogokgo wa kwa Tlhabologo e ne e le ...

- A Modisaotsile.
- B Mothibi.
- C Mathibe.

(2)

7.8 Motho yo o mo kaileng mo go 7.7 o thusitse Morongwa gore:

- A A bone tiro ya leruri
- B A tlhatlosiwe mo tirong
- C A amogele madi a mantsi

(2)

7.9 Araba ka Ee kgotsa Nnyaya:

7.9.1 Morongwa o feditse dikgwedi di feta tharo a ise a duelwe.

(2)

7.9.2 Mogokgo o ne a sa dire tiro ya gagwe ka boineelo.

(2)

[20]

KGOTSA

POTSO 8: *MMUALEBE* – RM Malope

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

E setse e le dibeke jaanong Pekwa a ya a be a boa tirong ka 'Chev', ka a reile Kedisaletse a re mmotorokara o tlhoile go ema lobaka lo loleele. Ga ya, ga ya, bana ba bo ba simolola go bitsa Pekwa ba re 'Papa', ntswa kwa tshimologong ba ne ba re 'Malome Pekwa'. Bana ba, ba a reng ba? Kedisaletse le ena o ila se, o ila sele. Maloba o ne a bile a feroga dibete. Maabane o ne a tshwerwe ke sedidi: gompiano o otšwa ke tlhogo ka mokgwa o o sa tlhaloganyegeng. Naare go rileng jaanong? A mme go ka nna jalo ruri? Ee, go ntse jalo.

8.1 Kedisaletse e ne e le mosadi wa ga mang?

(2)

8.2 Go diragetseng ka moanelwa yo o mo kaileng mo go 8.1?

(2)

8.3 Keletso ya ga monnamogolo Matlapeng e ne e le efe?

(2)

8.4 A keletso e o e kaileng mo go 8.3, e ne e siame? Tlhalosa karabo ya gago.

(2)

8.5 Lefoko "Papa" le go lemosa gore go diragetse eng fa gare ga Kedisaletse le Pekwa?

(2)

- 8.6 Araba dipotso tse di latelang ka go lebaganya mafoko a a mo go KHOLOMO YA A le dikarabo tse di mo go KHOLOMO YA B.

KHOLOMO YA A	KHOLOMO YA B
8.6.1 Chev	A Kwa ga Mofeti Matlapeng
8.6.2 Tsholo	B Kwa gaabo Kedisaletse
8.6.3 2610-Moroe	C Ngaka
8.6.4 Soweto	D Kolozi ya kwa 2610
8.6.5 Pekwa	E Lefereferere

(5 x 2)

(10)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA D:**20****PALOGOTLHE:****120**